

Surovinová základna a její využití ve středověkém městě,

Archaia Brno o. p. s., Brno 2011
(= Forum Urbes Medii Aevi VI)

324 s., ISBN 978-80-903588-6-7

Každoroční mezinárodní konference Forum Urbes Medii Aevi se vyznačuje zdařilou volbou témat. Doposud se věnovala například problematice systematických archeologických výzkumů měst a středověkých sídlištních areálů, nezděné a zděné obytné architektury, vývoji městské parcelace a tvorbě uliční sítě, městským fortifikacím, klášterům, farním kostelům, špitálům a hřbitovům ve struktuře středověkého města atd. Zvolený koncept je velmi podobný způsobu, kterým se při výzkumu středověkého vesnického osídlení ubírá mezinárodní projekt Rurality, s tím rozdílem, že chronologický a geografický záběr konferencí FUMA je poněkud užší a obvykle nepřekračuje hranice prostoru střední a východní Evropy.

Téma konference FUMA z roku 2008 *Surovinová základna a její využití ve středověkém městě* je v osmnácti příspěvcích zpracováno poměrně variabilně, nejčastěji však u jednotlivých autorů převládá vazba na konkrétní typ stavebního či výrobního materiálu. Příspěvky jsou v publikaci seřazeny abecedně podle jmen autorů, možná by ale v tomto případě neškodilo použít řazení právě podle kritéria materiálového. Je také poněkud škoda, že někteří další účastníci konference nedokázali svoje příspěvky upravit do formy publikačního výstupu.

Vstupní příspěvek *Úvod do problematiky středověkých technologických postupů opracování stavebního kamene* Michala Cihly a Michala Panáčka se zabývá způsoby dokumentace, identifikace a klasifikace jednotlivých technologických procesů používaných ve středověku při těžbě a následném zpracování stavebního kamene. Na konkrétních příkladech domácích i zahraničních historických staveb autoři přibližují, jakou podobu nejčastěji mají stopy jednotlivých kamenických nástrojů, jak vypadají nástroje samotné, a konečně v jakém časovém horizontu, geografické oblasti a pro jaké techniky opracování kamene se používaly. Podaný přehled je velmi ilustrativní a i úplnému laikovi nabízí velmi dobrou možnost se, alespoň v základních obrysech,

s touto stavebně-technologickou problematikou seznámit.

Krátký text Alžbety Hornáčkové přináší úvodní informaci k začínajícímu projektu mapování středověké exploatace ložisek bareneckých pískovců a architektury, která měla být z tohoto materiálového zdroje zbudována. Podobně koncipován je i příspěvek Daniela Pivka, který sleduje distribuční okruhy vápenců pocházejících z kamenolomů v děvinské oblasti a roli, kterou tento kámen sehrál při výstavbě na území středověké Bratislavy a v jejím zázemí. Studie Mariána Čurného a Františka Javorského je rozdělena do dvou částí, z nichž první přináší přehled dosavadního zpracování pramenné základny, která se váže k fungování, produkci a cenové politice cihlen v zázemí vybraných slovenských měst na přelomu pozdního středověku a raného novověku. V druhé části se pak věnuje prezentaci dosavadní archeologické evidence této svěbytné kategorie památek.

Podobným způsobem jako výše uvedené slovenští badatelé přistupuje k tématu historické produkce stavební keramiky ve středověkém a novověkém Brně Petr Holub. Kromě popisu tří konkrétních, archeologicky zkoumaných cihlen přináší také typologii produkovaných cihlářských výrobků (cihel, dlaždic, prejšů, potrubních trubek atd.), které se současně pokouší chronologicky zařadit. Peter Nagy a Miloš Gregor podávají stručný přehled typů střešních krytin nalezených v areálu Bratislavského hradu. Uváděné mineralogicko-petrografické charakteristiky jsou zajímavé zejména proto, že vyhodnocují vzorky stavební keramiky pocházející z různých historických údobí od doby římské až po období renesance, a velmi dobře tak ukazují na prováděné změny ve výrobních postupech. Petr Dresler se problematice vytěžování surovinové základny věnuje v kontextu vybrané raně středověké lokality Pohansko u Břeclavi. Pokouší se nejprve zrekonstruovat kvantitativní nároky na jednotlivé suroviny (dřevo, kámen, hlinu, kovy), které si mohla výstavba a údržba tohoto velkomoravského centra vyžádat. V dalším kroku ukazuje, jak se způsob nakládání s jednotlivými zdroji projevil ve vývoji celé zdejší sídelní struktury, v závěru se pak krátce věnuje související otázce možného transportu surovin pocházejících ze vzdálenějších zdrojů po souběžných vodních tocích prostřednictvím monoxylů. Maďarská badatelka Gabriella Fényes přibližuje zajímavý nález pozůstatků dvou dřevěných pístových čerpadel na vodu v centrální části Budy. Dle jejího názoru lze uvedený nález ztožnit se zařízením pro zásobování budínského

královského paláce, jež mělo být vybudováno již za vlády Zikmunda Lucemburského.

Hutnictví kovů v podhradí Pražského hradu přibližují Jan Havrda a Jaroslav Podliska. Oba autoři navazují na svoji starší syntézu této problematiky z roku 2001, kterou rozšiřují o přehled nově prozkoumaných lokalit s evidovanými stopami železářství. Nedílnou součástí příspěvku tvoří vedle popisu jednotlivých pyrotechnologických situací také analýzy archeometalurgického odpadu (strusek), technologického vybavení železářských provozů (keramických výfučen – dyzen) a v neposlední řadě také ložiskové určení jednotlivých typů nalezené železné rudy.

Výše uvedený příspěvek lze v rámci sborníku následně komparovat s obdobně zaměřenými texty Rudolfa Procházky a Jiřího Merty. První z autorů mapuje železářské a navíc také hutnické provozy, vápenky a pekárny na území jihovýchodní části Brna. Kromě katalogu nově zaregistrovaných lokalit s evidovanými doklady zmíněných činností podává také dílčí přehled celkového vývoje této části moravské metropole v horizontu 12. a 13. století. Příspěvek J. Merty pojednává o dokladech změn železářské technologie na přelomu raného a vrcholného středověku v širším zázemí města, a to zejména v souvislosti s využíváním vodní síly a celkovým společenským tlakem na zvyšování produkce železa. Autor si všímá nejen existujících historických dokladů o provozech hamrů, ale rovněž informací, které se týkají těžby železné rudy a výroby dřevěného uhlí.

Příspěvek Petra Hrubého a Petra Hejhala je co do počtu stran i šíří badatelského záběru nejrozsáhlejším textem sborníku. Hornické a úpravnické areály na Českomoravské vrchovině, jmenovitě Jihlava-Staré Hory, Česká Bělá a Cvilínek u Černova, jsou v něm vyhodnoceny vskutku podrobně hned v několika rovinách. Na konkrétních nálezových situacích autoři postupně přibližují nejen jednotlivé fáze celého procesu těžby od počáteční prospekce přes exploataci, primární úpravu a zhutnění až k finální ražbě mince, ale také spektrum všech použitých výzkumných metod a provedených přírodovědných analýz. Podchycen je v textu konečně i související sídelně historický kontext, tj. vztah těžebních a zpracovatelských areálů k vesnickému osídlení a městským centrům na Vysočíně v horizontu 13. století.

Petr Juřina s Janem Zavřelem přibližují nález středověké vápenné pece z prostoru Náměstí Republiky na Novém Městě pražském. Odkrytá situace je zajímavá nejen po stránce technologické a provozní, ale rovněž svojí vazbou

na výstavbu hradebního pásma Starého Města pražského. Ke stejnému prostoru se váže i text Martina Vyšohlída, který přináší velmi podrobné a nesmírně zajímavé informace k unikátní zvonářské dílně z počátku 13. století.

Studie Pétera Szabó se zabývá formami středověkého a raně novověkého lesního hospodaření, zejména periodicitou tzv. obmytí (zmlazovacího cyklu), na jihomoravském panství Mikulov. Kombinuje výsledky terénního výzkumu s výpovědí dochovaných urbářů a přibližuje poněkud opomíjenou problematiku produkce stavebního a palivového dřeva. O ucelené zhodnocení archeologického výzkumu pozůstatků zemnice se vstupní šíjí z poloviny 13. století z náměstí Jana Žižky z Trocnova v Čáslavi a zde získaného souboru dřevěných artefaktů se pokouší Martin Tomášek s Jolanou Šanderovou. Ve dvou separátních příspěvcích se pak identickému výzkumu věnují také Věra Čulíková s Vlastou Jankovskou, které přinášejí informace o provedených analýzách rostlinných makrozbytků a pylů, na jejichž základě se následně pokoušejí o přibližnou rekonstrukci soudobé vegetační skladby.

Text sborníku FUMA VI lze označit za obsahově vyvážený a redakčně zvládnutý. Většina příspěvků zprostředkovává informace z doposud nepublikovaných výzkumů, a přináší tak minimálně základní informace o jejich průběhu a první badatelské závěry. V řadě případů jdou ale jednotliví autoři mnohem dál a rozkrývají často velmi složité souvislosti těžby, zpracování a využití pro středověk stěžejních surovin.

FILIP VELÍMSKÝ

Jiří MACHÁČEK, *The Rise of Medieval Towns and States in East Central Europe. Early Medieval Centres as Social and Economic Systems*, Brill, Leiden – Boston 2010 (= *East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450*, Vol. 10)

562 s., ISBN 978-90-04-18208-0

Kniha Jiřího Macháčka představuje anglickou verzi o tři roky dříve publikované monografie *Pohansko bei Břeclav. Ein frühmittelalterliches Zentrum als sozialwirtschaftliches System*, jejímž základem byla habilitační práce předložená na Masarykově univerzitě v Brně. Snad podle přání nakladatele autor změnil původní název, ovšem čtenář, který podle titulu očekává široce